

Ženy jsou knihám věrnější

Zápal pro čtení u nás pomalu, ale jistě slábne, mizí hlavně silná střední čtenářská třída. „Ale je to pád s padákem, kontrolovaný sešup,“ tvrdí literární vědec, profesor **JIŘÍ TRÁVNÍČEK (64), který se tématu čtení a čtenářství věnuje řadu desetiletí a vydal o něm několik odborných knih. V čem je podle něj nenahraditelná klasická papírová kniha? Proč z desítky nejoblíbenějších autorů u nás vymizel Michal Viewegh, kdysi jasná jednička? Proč jsou stále víc slyšet výrazné české autorky? Ke kterým titulům se vrátíme a které mají úlevnou funkci, tedy dokážou nám pomoci v časech krize?**

Čtenářů knih v Česku trochu ubývá (přesto patříme v Evropě ke čtenářskému nadprůměru, na úplné špičce jsou skandinávské země). Podle posledního průzkumu z roku 2023 přečte aspoň jednu knihu ročně 73 % Čechů ve věku nad 15 let (v roce 2018 to bylo 78 %, v roce 2013 dokonce 84 %). Žádnou knihu tedy nepřečte 27 % lidí (v roce 2013 to bylo 16 % Čechů). Více než 12 knih ročně zvládne 18 % lidí (v roce 2010 to bylo 30 %). Čteme sice méně, knih ale kupujeme víc. V průměru 3,4 knihy ročně (v roce 2018 to bylo 2,6 knihy), za něž utratíme kolem tisíce korun.

■ Co vás překvapilo na výsledcích z roku 2023, kdy jste posledně dělali velký průzkum o čtení a čtenářích?

Očekávali jsme, že propad čtení bude pokračovat, a to se potvrdilo. Ukázalo se to ve všech parametrech, jako je počet přečtených knih za rok, frekvence čtení nebo počet těch, co přečtou aspoň jednu knížku za rok. Je to pád, ale řekl bych s roztaženým padákem, kontrolovaný sešup. (usmívá se)

■ A dál?

Nečekal jsem, že tak velkým poraženým budou televize a tištěná periodika. (Deník průměr – srovnání rok 2018 / rok 2023: sledování televize 130 min. / 60 min., poslech rozhlasu 83 min. / 49 min., čtení novin a časopisů 22 min. / 17 min., čtení knih 31 min. / 33 min., poslech audia 38 min. / 42 min., internet 80 min. / 86 min., sledování videa na počítači, na mobilu atd. 25 min. / 50 min., sociální sítě 37 min. / 48 min., pozn. red.) Naopak jsem celkem předpokládal nárůst všech digitálních čtenářských aktivit. Ukázal se velmi mírný nárůst e-knih a podstatný nárůst audioknih. Příjemně mě překvapilo, že se zastavil odliv lidí navštěvujících veřejné knihovny. Počet pravidelných návštěvníků zůstal na čísle z předchozího výzkumu.

■ Celkem dost klesl počet přečtených knih za rok. V průměru za rok přečtou Češi skoro deset knih, v roce 2018 to bylo 12,6 knihy. A ještě větší propad byl z hlediska mediánu, což je jakýsi pomyslný střed ze všech lidí v populaci. A tedy přesnější číslo než průměr, ten může být zkreslený skupinou lidí, co přečte za rok opravdu hodně knih. Zatímco v roce 2018 byl medián zhruba pět knih na osobu, o pět let později jen tři.

V roce 2007 byl medián dokonce osm knih. Střední čtenářská třída jako by po-

stupně mizela. Naštěstí je stále hodně zastoupená čtenářská „šlechta“, která zdolá padesát a více titulů za rok. Je to necelých pět procent populace, bývalo to šest a půl. Střední třída se nám roztahuje do takového čtenářského podprůměru. Viditelně přibýlo těch, kdo nepřečetli za rok ani jednu knihu. Ale i to jsou čtenáři; čtenáři s výkonem nula (v roce 2013 jich bylo v populaci 16 %, zatímco v roce 2023 už 27 %, tedy téměř třetina ze všech lidí ve věku nad 15 let, pozn. red.).

„Skoro 5 % lidí přečte ročně 50 a více knih.“

■ Stále víc se posiluje to, že ženy čtou více než muži. Zatímco muži přečtou podle posledního průzkumu v průměru 6,8 knihy za rok, ženy 12,8...

Tenhle trend je od začátku a stále se v tom lišíme od okolních zemí. Na Západě je genderový rozdíl mnohem menší než u nás.

■ Čím to je?

Ženy u nás jsou prostě knihám věrnější. Vliv na kvantitu čtení má hodně i vzdělání. Je mnohem víc středoškolaček než středoškoláků. Ukázalo se nám, že vstupem do pravidelného čtení je maturita. A tu má u nás mnohem víc žen než mužů... Jsou to zcela rozdílné čtenářské světy. Zatímco ženy čtou nejvíce beletrii, muži naopak dávají přednost literatuře faktu a válečné literatuře, dále pak odborné literatuře, sci-fi, fantasy, hororům a komiksům. Ženy také knihy dočítají do konce častěji než muži, což souvisí právě s tím repertoárem, jaký čtou. Příběhová próza

vás nutí dobat se k tomu, jestli se vzali, anebo nikoliv. (směje se) Muži i beletrii čtou kvůli jiným funkcím než ženy; chtějí se především něco dozvědět, což skvěle obstará například právě válečný nebo historický román.

■ Jak si stojí děti a teenageři?

Není to tak tragické, jak by se zdálo. Na druhou stranu není důvod k jásání. Je otázka, co s tím v budoucnosti udělá naše digitální doba. Vyrůstá generace, které říkáme „digitální domorodci“, zatímco my oba jsme „digitální přistěhovalci“. (usmívá se) Jsou kolem toho velmi katastrofické scénáře, u nás je nejhlasitěji líčí neurolog Martin Jan Stránský, ve světě je to psychiatr Manfred Spitzer. Oba tvrdí, že ony změny v mozku mládeže pod vlivem narůstajících digitálních aktivit jsou nevratné.

■ Nejcitovanějším výrokem neurologa Stránského je to, že děti kvůli mobilu a sociálním sítím hloupnou...

Mně ty jeho názory přijdou někdy moc, ale nejsem neurolog, pouze „čtenářolog“.

■ Jak to máte s digitální četbou vy?

Jsem „papírový člověk“, řadím se mezi takzvané „čičače“; rád si k nové knize přivoním. To u elektronické čtečky nejde, byť už prý dělají umělé vůně, které si můžete zapnout. Ale stránky tam stejně nešustí. (usmívá se) Čtečku nemám a žádnou audioknihu jsem nedoposlechl celou, těžko se na to soustředím. Jen když jsem nemocný, poslouchám po kouscích Pana Tadeáše (básnický epos Adama Mickiewicze, pozn. red.) v polštině.

■ Slyšel jsem, že z papírové knihy máme nejen větší čtenářský zážitek, ale také si mnohem víc pamatujeme...

Četl jsem velmi chytrou knihu od dvou japonských autorů Shibaty a Omury, v níž

DESET NEJPRODÁVANĚJŠÍCH KNIH
ROKU 2024

Karin Lednická: *Šikmý kostel* (3. díl)
 Marek Eben: *Myšlenky za volantem 2*
 Martin Moravec a Adam Dolník: *Svět elitního vyjednavče*
 Tomáš Šebek: *Objektivní nález*
 Lars Kepler: *Náměsíčník*
 Rebecca Yarros: *Čtvrté křídlo*
 Robert Bryndza: *Anděl smrti*
 Robert Bryndza: *Záhadná oběť*
 Radka Třeštková: *Bábovky na konci světa*
 Robert Galbraith: *Černočerná srdce*
 (Zdroj: knihkupectví Luxor)

NEJČTENĚJŠÍ KNIHY
PŘEDCHOZÍCH LET

2023 Patrik Hartl: *Gazely*
 2022 Kateřina Tučková: *Bílá Voda*
 2021 Patrik Hartl: *15 roků lásky*
 2020 Robert Šlachta: *Třicet let pod přísahou*
 2019 Patrik Hartl: *Nejlepší víkend*
 2018 Mark Manson: *Důmyslné umění, jak mít všechno u pr..le*
 2017 Patrik Hartl: *Okamžiky štěstí*
 2016 Radka Třeštková: *Bábovky*
 2015 Jo Nesbø: *Policie*
 2014 Jonas Jonasson: *Analfabetka, která uměla počítat*
 2013 E. L. James: *Padesát odstínů temnoty*
 2012 E. L. James: *Padesát odstínů šedi*
 2011 Zdeněk Svěrák: *Nové povídky*
 2010 Dan Brown: *Ztracený symbol*

(Zdroj: Svaz českých knihkupců a nakladatelů; údaje z let 2016–17 a 2020–2023 jsou z knihkupectví Luxor a 2018–2019 z knihkupectví Knihy Dobrovský)

přišli k poznatkům pro mě až závratným. Jedné skupině dali obrazovku, druhé obrazovku s dotykem a třetí papír. A dobré výsledky pozorného čtení byly nejvíce tam, kde se čtenáři při čtení s předlohou dotýkali. Tím si tam totiž zároveň lépe uchovávali paměťovou stopu, mnohem víc s knihou spolupracujete. Je víc „vaše“ i vy „její“. Dokonce i obracení stránek má velký vliv. Naše mysl je totiž nastavená na trojrozměrný svět, kdežto obrazovka ho nemá, a pak se cítíme trochu ztraceni. Proto se i čtečky vyrábějí tak, aby co nejvíc připomínaly knihy.

■ **Prý čteme papírovou knihu mnohem rychleji než text na obrazovce. Čekal bych opak...**

Protože jsme zvyklí v digitálním prostředí číst převážně servisní věci a ty většinou jen přeletíme. Když máme číst na obrazovce souvislý text, už nám to drhne. Je vyzkoumáno, že tam i tam čteme se stejnou pozorností jen do pěti stránek. Já sám si text delší než tři stránky raději vytisknu. Zkoušel jsem číst básně na obrazovce, ale nejde to.

■ **V průzkumech vám vyšlo, že u českých čtenářů roste obliba fantasy, sci-fi a hororů. U mužů a také u mladých čtenářů i čtenářek ve věku od 15 do 24 let je to dokonce nejoblíbenější knižní žánr. Máte pro to vysvětlení?**

Nejvíce narostl zájem o fantasy, která má snad už třicet poddruhů. Hodně ji čte především mladší generace, ale nejen ta. Vidím to na svých studentech. Ani ne tak

V průměru za rok přečtou Češi skoro deset knih (v roce 2018 to bylo 12,6 knihy) a jejich čtení denně věnují v průměru 33 minut. Hodně to souvisí s volným časem. Lidé ve věku 65 let a více přečtou v průměru 12,9 knihy ročně, na druhém místě je věková kategorie 15 až 24 let, což jsou většinou studenti (9,9 knihy ročně). Nejméně čtou (průměr 7,7 knihy ročně) lidé v nejproduktivnějším věku 35 až 44 let... Mnohem pilnějším čtenářem jsou ženy, přečtou ročně v průměru skoro 13 knih (muži necelých 7). „Tenhle trend je dlouholetý a od okolních zemí se v tom lišíme. Na Západě je genderový rozdíl mnohem menší. Ženy u nás jsou prostě knihám věrnější. Vliv má i vzdělání. Vstupem do pravidelného čtení je totiž maturita. A tu má u nás mnohem víc žen než mužů,“ vysvětluje prof. Trávníček.

na bohemistech, ale učím i knihovníky. Pro ně je to takové prodloužení čtenářského dětství a dospívání. Pohádky nebo pověsti už by je neokouzly, a tak sahnu po fantasy, kde už jsou víceméně reálné vztahy, někde je i dost akčnosti, ba i sexu.

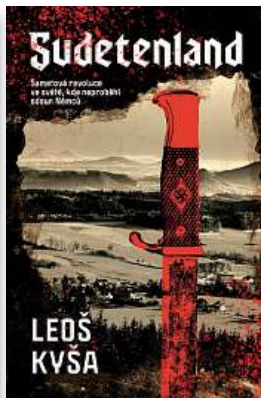
■ **Někteří vaši kolegové literární vědci považují fantasy za brak...**

V tomto kolegům velmi oponuju. Když se o tom začneme bavit, po pár minutách zjistím, že to vlastně vůbec neznají. Otřeli se jen o *Harryho Pottera*, jenž je považován za vlajkovou loď tohoto žánru, a pak už zpravidla nečetli nic.

■ **Na čem jste si z fantasy „pochutnal“?**

Když moje dcery četly *Harryho Pottera*, následoval jsem je. Pak jsem zkoušel *Eragona* (rozsáhlý pětidílný román americk-

▼ **Z hlediska žánrů vede v oblíbě Čechů současná oddechová literatura, následovaná klasickou beletrií. Na třetím místě je žánr sci-fi/fantasy/horor. Jeho popularita ovšem ve srovnání s rokem 2018 výrazně vzrostla. U mužů a mladých lidí ve věku od 15 do 24 let dokonce v oblíbenosti vede. Tuzemskou hvězdou knih v žánru akční sci-fi a fantasy je spisovatel František Kotleta (např. *Hustej nářez*, *Bratrstvo krve*, *Stalingrad*, *Perunova krev*, *Spad* atd.). Kotleta je pseudonym, za nímž se skrývá publicista Leoš Kyša. Ten pod svým jménem píše i čtenářsky úspěšné romány s detektivními prvky (např. *Sudetenland* či *Syndikát*).**

kého autora Christophera Paoliniho, pozn. red.). A samozřejmě Tolkiena (anglický autor *Hobita a Pána prstenů*, pozn. red.). V dětství mě tento žánr minul. Zkoušel jsem to dohnat v dospělosti, ale nešlo to. Už jsem někde jinde. Každý žánr, každý autor, každá kniha má svůj timing (ideální čas, kdy zaujme svého čtenáře, pozn. red.). A tady jsem to zjevně prošvihl. (usmívá se) Nicméně je hodně dospělých, velmi chytrých a vzdělaných lidí, kteří fantasy čtou ve velkém.

■ **V čem je podle vás síla *Harryho Pottera*?** Je to silná příběhová epika, jsou to silné postavy, namnoze konflikty, jaké řeší už i teenageři. Genderově nerozděluje; čtou ho stejně chlapi jako dívky. Každý ale kvůli něčemu jinému. Dívky hlavně kvůli vztahům, chlapi kvůli akci. A oba tábory kvůli souboji dobra se zlem. A navíc se jedná o mezigenerační četbu. Přitáhlo to k četbě děti a pak i jejich rodiče. Pídlili jsme se, proč je to tak zajímavá, jestli se tam nepáchá něco nekalého vůči výchově. (směje se) Moje starší dcera všech sedm dílů přečetla sedmkrát.

■ **Výsledkem vašich průzkumů z roku 2023 je i tabulka nejoblíbenějších autorů a titulů. Celkem to koresponduje s mým očekáváním (jména jako Nesbø, King, Tolkien, Rowlingová, Pratchett), ale první místo Ericha Marii Remarquu mě hodně překvapilo...**

Jedná se o průřez všemi generacemi ve věku nad 15 let. A Remarque jde napříč celou populací. Vyskakoval nám do elitní sestavy i v předchozích průzkumech. Je to jedna z mála široce akceptovaných

školních čteb. Viděl jsem to i u své starší dcery. Vzpomínám si, že u mě byl Remarqueův román *Tři kamarádi* iniciační knihou – a i v průzkumech nám vyšlo, že se jedná o typ literatury, která čtenáře převezme na druhý břeh k dospělosti. Vybavuju si přesně, kdy a kde jsem to četl a jaké bylo počasí. To je vždy znak toho, že pro mě ta kniha něco znamenala... Bylo mi patnáct šestnáct a byli jsme s otcem u moře v tehdejší Jugoslávii. Měli jsme karavan a já jsem četl tuhle knihu pod plachtou někde mezi olivovníky. Nedomákal jsem se od toho příběhu odtrhnout. Některé scény z knihy si věrně pamatuju

„Mysl je nastavená na tři rozměry, obrazovka je nemá.“

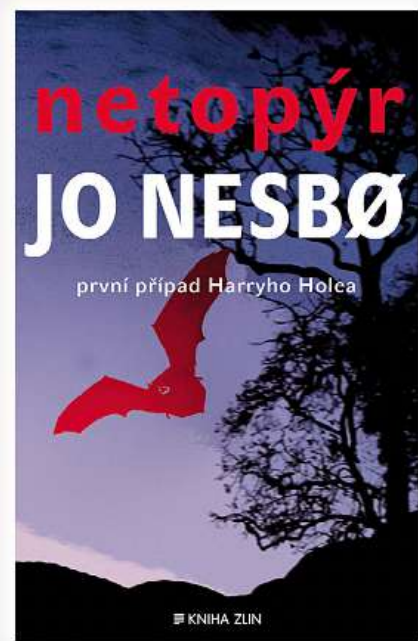
dodnes. Přitom je to druh literatury, která vás „nevydírá“. Jsou to silné příběhy se silnými postavami. A navíc se tam dozvíte i něco o historii. *Tři kamarádi* jsou zařazeni do Německa 20. let minulého století, kdy řádila hyperinflace. Je to vlastně velmi přístupná lekce z moderní historie. To máme rádi, když můžeme číst knížku hned kvůli několika funkcím, nikoliv jen kvůli zábavě. To splňuje třeba i Waltariho román *Egyptan Sinuhet*. Což je v Česku další fenomén. U čtenářů boduje jednak kvůli atraktivnímu prostředí starověkého Egypta, jednak osudem člověka plného chyb a hledajícího sebe sama. Kniha poučí o starobylé kultuře, což potvrzu-

je i egyptologové, ale zároveň poskytuje poutavý příběh.

■ **Jak jste na tom s věrností knížkám?**

Jsem velmi lítostivý čtenář, nerad nedočítávám. Snažím se dočíst, jak to jde, jinak z toho mám těžké svědomí. Co se týče beletrie, zvládnou přečíst do konce tak devět z deseti knih. Když chci o nějakém titulu mluvit ve škole nebo někde veřejně, nemůžu ho nedočíst. Svědomí by mě uhryzalo. Nejsem F. X. Šalda, který do knihy zabodl svoji hůl, přečetl úryvek a na základě toho udělal soud... Podle výzkumu Goodreads z roku 2013 téměř dvě pětiny čtenářů knihy dočítají, skoro jedna třetina knihu odkládá zhruba po padesáti stranách, zhruba desetina po stu. I když na mě kniha po prvních sto stránkách nefunguje, snažím se jí protrápit až do poslední tečky. Na sílu.

■ **V knize *Česká čtenářská republika* (2017) citujete spisovatele Michala Viewegha, který o sobě prozrazuje, že**

▲ **Norský detektivkář Jo Nesbø patří v Česku k nejprodávanějším autorům. Je představitelem tzv. severské krimi. Mezi nejoblíbenějšími autory se dělí o 2. až 3. místo s „králem hororů“ a thrillerů Stephenem Kingem (na prvním místě je Erich Maria Remarque). Z českých autorů vede Vlastimil Vondruška, autor středověkých detektivních románů. Statistika nejprodávanějších knih roku staví ale na nejvyšší piedestal Patrika Hartla. V posledních osmi letech celkem čtyřikrát tuhle kategorii vyhrál.**

► Nepočítáme-li *Bibli*, jsou nejoblíbenějšími knihami v Česku Jirotkův *Saturnin* a hlavně *Harry Potter* od J. K. Rowlingové. A to přestože knižní mánie z doby před dvěma desetkami let, kdy se na každý nový díl ságy o malém čaroději stály fronty, je už pryč (snímek vlevo je z roku 2004). Fenomenální celosvětový úspěch mají i filmy o Harrym Potterovi, jež z knižní předlohy vycházejí.

moc věrný čtenář není. V rozhovoru z roku 2010 řekl: „Sedm nebo osm knih z deseti, které začnu číst, nedočtu, prostě proto, že mě nebaví. Nechci číst průměrné, nebo dokonce podprůměrné knihy a rozhodovat se, která z nich je takzvaně lepší.“

Vybavím si i citát jeho bývalé ženy, jež to potvrzovala. Že knihu, kterou nedočte, poznala podle záložky. Většinou prý skončila na dvacáté až padesáté stránce.

■ **Napadá mě, kolik stránek by Michal Viewegh přečetl ze svých posledně vydaných knih...**

Těžko odhadovat... Na druhou stranu Viewegh na vrcholu, ale i v té aspoň solidní formě vás tím, jak vypráví, nutí číst dál. To je samozřejmě případ *Báječných*

let pod psa. Ale zažil jsem to i u *Vybíjené* a *Účastníků zájezdu*. Umí udělat scénu, bavit, je ironik a výborný pozorovatel. Ovšem poslední jeho tři čtyři knihy už jsem nečetl.

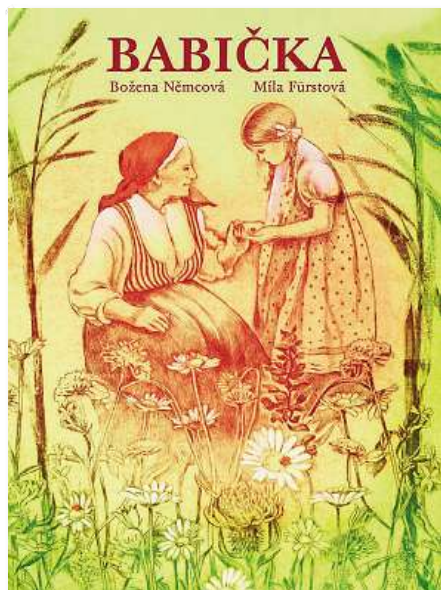
■ **Poprvé vám v průzkumu oblíbenosti u českých čtenářů vypadl z první desítky. Překvapilo vás to?**

Ani ne, ten trend naznačily už předchozí průzkumy. V prvních třech se držel na prvním místě a postupně klesal. Jeho hvězdná doba už je pryč. Podle mě proto, že už se opakuje a tak trochu vykrádá sám sebe. To, že se snaží vydat aspoň jednu

„Nejvíce narostl zájem o fantasy.“

knihu ročně, s sebou nese určitou inflaci. Není trpělivý vypravěč. Byl bych zvědavý, jak by to vypadalo, kdyby nějakou svou knihu takzvaně vyseděl, pracoval na ní tři roky a víc u toho poctivě rešeršoval. Jeho zboží je ale spíš rychloobrátkové.

■ **Nemáte pocit, že v současné české literatuře jsou stále více slyšet ženské autorky?**

Mezi desítkou nejoblíbenějších knih je i *Babička*. Povinná školní literatura, jež byla žákům podle prof. Trávníčka vnucována příliš brzy, k níž se ale v pozdějším věku rádi vracíme. „Už jsem si onen návrat po své padesátce také odbyl a poplakal jsem si u toho. Jak je tam všechno v jakési velké harmonii. Lidé a příroda, lidé mezi sebou,“ říká literární vědec.

Je to opravdu velká vlna, od Radky Denemarkové po Radku Třeštíkovou, abychom ten široký interval nějak vymezili. Napočítal bych deset patnáct současných autorek, jež podle mě opravdu mají co říct. V nakladatelství Host je to úplná líheň.

■ **Máte tam své oblíbenkyně?**

Mám hodně rád Petru Dvořákovou. Vždy si přečtu, co napíše Kateřina Tučková, protože ta si své knihy opravdu umí vysedět. A pořád jsem zvědavý, co napíše Alena Mornštajnová. Občas se jí to rozkolísá, třeba její *Listopád* mi přijde strašně didaktický (*poučující, pozn. red.*), ale román *Hana* mi dává naději, že se to její kouzlo ještě zopakuje. Její *Les v domě* mi přišel také velmi dobrý. Mile mě překvapila v závěru, kdy mi to předpokládané rozuzlení trochu odklonila. Podle mě v této své knize nejlíp pracuje s kompozicí.

■ **V seznamu nejoblíbenějších knih Čechů na prvním místě svítí Bible...**

Nevím, možná si to Češi dělají u Pána Boha dobré. Jenže *Bible* podle mě není kniha, nýbrž knihovna. Třeba u Poláků, silně katolického národa, se *Bible* v první desítce vůbec neobjevuje. Možná jim to přišlo jako něco nepatřičného, uvádět ji tam. Jsem katolík, *Bibli* jsem postupně přečetl celou, ale nedokázal bych asi říct, že je mojí oblíbenou knihou. To bych musel říct, že nějaká její část. Třeba *Žalmy*.

■ **Těsně za Bibli skončil Harry Potter a Jirotkův Saturnin, což je také česká trvalka, že?**

Ten vyrostl díky anketě České televize *Knihy mého srdce* z roku 2009. *Saturnin* je českým čtenářským hitem, třebaže jeho humor je svým založením bytostně anglický, ve velké míře inspirován knihami P. G. Wodehouse; z něho Jirotko převzal schéma pán a jeho sluha, který vybraný-

mi způsoby ovládá svého nezvedeného zaměstnavatele. Přitom pro tradici českého humoru je typické spíš plebejství a lidové typy.

■ V druhé polovině desítky se ocitla mimo jiné *Babička*.

To je kniha, kterou všichni známe, aniž jsme ji četli doopravdy. (*usmívá se*) Za její neoblibu u mladší generace může hlavně to, že ve školní četbě byla žákům nucena až příliš brzy, zase je to problém timingu, jak už jsem o tom hovořil. Naopak čtenáři ze starší generace se k ní s oblibou vrací, a to bývají hodně silné návraty. Už jsem si je také odbyl po své padesátce a poplakal jsem si u toho.

■ Co vás tam dojalo?

Jak je to všechno v nějaké velké harmonii. Lidé a příroda, lidé mezi sebou. Dojalo mě, že *Babička*, přestože má velmi protivnou hlavní postavu, která všechno ví a zná a všechny včetně kněžny poučuje, zůstává prostě krásnou knihou. Jen příběh o Vik-

„Hvězdná doba Viewegha je pryč.“

torce je balada vhozená do idyl. Lidé poukazují na to, že také byla jednou z nich, a jak dopadla, zbláznila se. Je to až mytologický prvek osudové lásky. Odstrašující příklad, když člověk miluje fatálně. *Babička* dětem vykládá, jak se to stalo, že Viktoru uhrauly hluboké oči černého myslivce.

■ Stejně bodů ve vašem výzkumu získal i *Švejk*.

Patří jasně do mužského klubu, ženy mu moc na chuť nepřišly. Na rozdíl od *Babičky* se víc čte reálně. Mimo jiné je to i kniha návratů. Můžete ji otevřít na jakémkoliv stránce, skoro jako *Babičku*, a pořád je vám tam dobře. Tam se ovšem nepláče. (*směje se*)

■ Vypráví Haškův román o nás Čechách? Jsme jako Švejk? Smějíci se bestie, jež díky humoru přežijí všechna příkoří?

Myslím, že ne. Román jsem četl opakovaně a dodnes vlastně nevím, co je Švejk za postavu. Myslím, že je spíš médium k propojení ostatních postav, generátor příběhů. Celá kniha je pak oslavou radosti z vyprávění. Výbornou knížku o *Švejkovi* napsal Přemysl Blažíček. Začíná kapitolou, kde popisuje, čím vším Švejk podle něj není. Takto Švejk není českým Honzou převlečeným do rakouské uniformy; není bojovníkem proti rakouské mašinerii atd. *Švejk* není ani satira. Ani protiválečný román... Pro někoho funguje i jako pomocná četba. Jeden respondent našeho průzkumu tvrdil, že *Švejka* čte každý rok. „Hlavně si v něm listuju, když jsem v ně-

jakém srabu,“ svěřil se. Je to univerzální kniha, kde najdete skoro všechny situace, s nimiž se běžně setkáváte.

■ Desítku uzavírá *Tajuplný ostrov* od Verna.

Tam funguje mezigenerační předávání, zejména z otce na syna. Na rozdíl od knih Betty MacDonaldové, tam je přenos většinou z matky na dceru. Ale zdá se, že se už zastavil, nepokračuje. V generaci dnešních dívek a mladých žen zřejmě dříve obdivovaný román *Vejde a já* (podle průzkumu byl v roce 2008 nejoblíbenější knihou v Česku, před *Švejkem* a *Harrym Potterem*, pozn. red.) představuje jen velmi krotkou feministickou vzpouru proti mužské patriarchální dominanci, zejména na pozadí toho, co nabízí a jak vypadá dnešní feministická literatura. A proč stá-

▲ Elektronické knihy čte pravidelně 7 % lidí (42 % nikdy). Většinou na mobilu (61 %) nebo na počítači či notebooku (48 %). Elektronickou čtečku používá jen 27 % Čechů...

NEJOBLÍBENĚJŠÍ AUTOR

1. Erich Maria Remarque
- 2.-3. Jo Nesbø a Stephen King
4. Agatha Christie
- 5.-6. Vlastimil Vondruška a Jules Verne
- 7.-9. J. R. R. Tolkien, Karel Čapek, J. K. Rowlingová
- 10.-11. Robert Bryndza a Terry Prachett

NEJOBLÍBENĚJŠÍ KNIHA

1. Bible
- 2.-3. *Harry Potter* (J. K. Rowlingová) a *Saturnin* (Z. Jirotka)
4. *Malý princ* (A. de Saint-Exupéry)
5. *Egyptán Sinuhet* (M. Waltari)
- 6.-9. *Zaklínač* (A. Sapkowski), *Babička* (B. Němcová), *Osudy dobrého vojáka Švejka* (J. Hašek), *Pán prstenů* (J. R. R. Tolkien)
10. *Tajuplný ostrov* (J. Verne)

Zdroj: průzkum Čtenáři a čtení 2023 (studie Národní knihovny ve spolupráci s Ústavem pro českou literaturu AV ČR)

le u mladší generace funguje Jules Verne? Jeho knihy jsou dobrodružné, i tam jsou situace, s jakými se mladší čtenář už potkává. Je to až nostalgické, číst si o tom, jak se z 19. století kouká na to, co bude. My už to víme, a tak můžeme porovnávat a sledovat, kde všude se autorova fantazie vyplní.

■ Které knihy vás formovaly v dětství, dospívání a dospělosti?

V dětství určitě *Broučci*. První knížka, kterou jsem sám přečetl. Dodnes u mě funguje jako kniha neustálých návratů.

▲ Více než čtvrtina Čechů (28 %) navštíví aspoň jednou ročně veřejnou knihovnu. Se čtením si nejvíc spojujeme získávání informací, následuje zábava a vzdělávání.

To mě zasáhlo velmi silně. Obdivuju Jana Karafiátu, jaký na mně spáchal podvod, protože své postavy nechal zemřít. Nechtěl jsem to zpočátku přijmout. Plakal jsem: „Vrať mi broučky!“ Ale zároveň to udělal úžasně citlivě, takže jsem se s tím smířil. Ten konec s chudobkami pod olší mě dostal. Díky té knize se hodně dětí poprvé setkalo s tématem smrtelnosti,

„Švejk je mužská záležitost, ženy moc nebaví.“

a to tak, že to nezpůsobilo žádné trauma. Smrt dokázal předestřít jako něco, co nakonec přijímáte, jako součást života... Na druhém stupni základní školy jsem hodně četl literaturu faktu, hlavně životopisy automobilových závodníků. Chodil jsem do Pionýra, v našem případě to byl spíš

takový kryptoskaut. Tam jsem četl *Zálesáckou příručku* (od autorů Luboše Březiny a Antonína Matrase, pozn. red.). Tu jsem s sebou nosil všude. Měl jsem ji i v oné již vzpomínané Jugoslávii.

■ A co Foglara?

Dostal jsem ho až dost pozdě, asi ve třinácti, a ty příběhy mě docela nudily. Přelouskal jsem *Rychlé šípy* a *Hochy od Bobří řeky* a pak jsem tomu všemu zamával. Že je to pro mě passé, jsem pochopil, když mi došlo, že Bratrstvo kočiči pracky je mi sympatičtější než Mirek Dušín. Pak na mě zafungoval Remarque, jak už jsem zmínil. To se mi otevřel krásný svět. Na gymnáziu jsem četl *Dějiny orchestru* od Mirka Očádlíka nebo životopisy skladatelů Mozarta, Bacha, Beethovena, protože jsem chtěl studovat muzikologii. Ale už tenkrát se mě začala zmocňovat poezie. Dalším iniciačním autorem, to bylo před maturitou, se stal Otokar Březina. Nečetl jsem ho jako vesmírného mystika, ale

► Říká se, že Švejk je prototypem průměrného Čecha. Čtyřdílný román Jaroslava Haška *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* byl i několikrát zfilmovaný (nejpopulárnější je verze, v níž Švejka hraje Rudolf Hrušínský – na snímku). Dodnes patří mezi nejpopulárnější knihy v Česku. A je to také nejpřekládanější český román, byl přeložen do 58 jazyků.

hlavně proto, že pocházel z Vysočiny jako moje babička. Znal jsem reálná místa, o nichž psal. Proto mě bavily hlavně jeho rané sbírky. *Tajemné dálky* pro mě byly víc než jeho *Ruce*. Oceňoval jsem, že to je plně přírody a elegického smutku, s nímž jsem tehdy souzněl.

■ Co na vysoké škole?

Tam to bylo čtenářské turbo, četl jsem strašně moc. Velkou radostí se pro mě stal třeba Jan Zábrana, o kterém teď píšu biografii. Hlavně jeho poezie mě fascinovala. Moje generace studovala v první polovině 80. let. Tehdy pro nás byly zapovězené knížky z 60. let. V knihovnách byl tento fond do značné míry vyřazen: Kundera, Škvorecký, Havel... Dostávali jsme se k tomu jinak. V knihovnách jsem se pídil po knihách pocházejících z té doby. A tak jsem narazil na Zábranovu prvotinu: *Utkvělé černé ikony* (1965). To bylo úžasné! Vzpomínám, že jsem si to v pátek přinesl domů z knihovny a v sobotu dopoledne jsem to otevřel. Byl listopad, sychravý den, šedavá obloha. A úplně si mě to podmanilo. S tímto typem poezie jsem se do té doby ještě nesetkal. Bylo to vědoucí i vidoucí. Chytré, ale ne okázale mudrující. Cítil jsem za tím vzdělaného autora, který ale neměl potřebu se předvádět. I k této poezii se dodnes rád vracím. Zamíloval jsem si nejvíc jeho druhou knížku, *Strán-*

ky z deníku (1968). To je podle mě jedna z největších sbírek české poezie druhé poloviny 20. století. Navíc je Zábrana i vynikající prozaik, napsal skvělé povídky. Plasticity v nich zobrazil dělnické prostředí, do něhož byl v 50. letech uvržen. A pak miluju jeho deník *Celý život*... Nemůžu zapomenout ani na básníka Jana Skácela, o němž jsem psal diplomovou práci.

„Jules Verne u mladých stále funguje.“

■ V průzkumech vám vyšlo, že zatímco slabší čtenáři se rozhodují podle žánrů, ti pilnější podle autora a tématu. Fungují třeba literární ceny?

Moc ne... Spíš neformální skupiny jako přátelé nebo známí. V knihovnách fungují i takzvaná hrabadla, vozíky nebo poličky s právě vrácenými knihami. Z nich

◀ Jasným číslem jedna v prodejnosti knih býval kdysi Michal Viewegh. Dnes už v průzkumu oblíbenosti u českých čtenářů z první desítky vypadl. „Jeho hvězdná doba je pryč. Podle mě proto, že už se opakuje a tak trochu vykrádá sám sebe. To, že se snaží vydat aspoň jednu knihu ročně, s sebou nese určitou inflaci,“ míní prof. Trávníček. Na snímku vlevo Viewegh v roce 1996 (tehdy vydal knihu *Účastníci zájezdu, po Báječných létech pod psa a Výchově dívek v Čechách svůj třetí román*). Na snímku vpravo Viewegh nyní.

si návštěvníci knihovny dost často vybírají, protože vědí, že tyto knihy právě teď někdo četl. Některé knihovníky to vede k tomu, že tu nabídku vylepšují podle svých preferencí, aby třibili vkus ostatních. (*usmívá se*)

■ Podle čeho si knihy vybíráte vy?

Někdy dám na tipáře z Facebooku či na YouTube. Poslední tři roky čtu vše kolem Ukrajiny a Ruska. Poslední velký zážitek jsem měl z románu *Věk rudých mravenců* od ukrajinské spisovatelky Tani Pjankové. O hladomoru vyprávějí tři různé postavy z jedné vesnice.

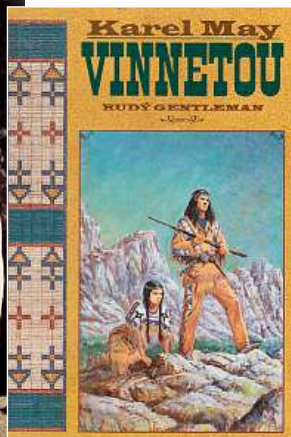
■ Máte spolehlivé tipáře?

Třeba svoji ženu. Házíme si vzájemně tipy, třebaže máme dost odlišný čtenářský vkus. Ona čte hodně ráda historické knížky, které jí rád doporučuju, protože se většinou sejdeme. Líbily se jí například knihy anglického historika Orlanda Figese, ten píše o Rusku. Konkrétně třeba *Natašin tanec*. To jsou kulturní dějiny Ruska od Petra Velikého. Anebo Gorbáčovův životopis od amerického autora Williama Taubmana. To je skoro až milostný román. (*usmívá se*) Když jsem pro knihu *Česká čtenářská republika* zpovídal naše respondenty, udělal jsem si seznam tipů a odškrtávám si. Díky tomu jsem přečetl knihy, k nimž bych se asi jinak nedostal. Třeba román *Zapal tento dům* od Styrona.

■ Která kniha podle vás může plnit funkci pohlazení v těžkých časech?

Ve čtenářských životopisech si vybavím příběh, kdy matce zemřela dcera a přes

K dospívání chlapců patřila celá desetiletí dobrodružná literatura (dnes už jsou nejžádanější komiksy a žánr fantasy). I v éře socialismu zde vycházely třeba knižní „mayovky“ a příběhy z Divokého západu byly také filmovými hity. Stačí se podívat na tuzemský žebříček nejnavštěvovanějších filmů v historii: 1. western *Poklad na Stříbrném jezeře* (1962; 13,2 milionu prodaných vstupenek), 2. *Vinnetou* (9 mil.), 3. *Vinnetou - Rudý gentleman* (8,99 mil.). Až za nimi je pohádka *Pyšná princezna* (8,22 mil.), pátý v pořadí už je ale opět příběh z Divokého západu *Sedm statečných* (6,1 mil.).

Osudové knihy mého života...

Rychlé šípy i analýza zla v Souostroví Gulag

Spisovatel Aleš Palán loni vydal knihu rozhovorů s názvem *Tahle kniha ti změní život*. Různí respondenti se v ní mimo jiné svěřují s tím, které knihy je nejvíc ovlivnily či jim pomohly v těžkých okamžicích. Mezi tipy jsou třeba tituly od brazilského spisovatele Paula Coelho, příběhy Káji Mařika či dílo undergroundového básníka Ivana Magora Jirouse. Týdeník TĚMA oslovil devět lidí z literární „branže“ s podobnou otázkou: „Které knihy vás formovaly v dětství, dospívání a v dospělosti?“

LADISLAV ZIBURA (32), cestovatel a spisovatel

V dětství to byly *Rychlé šípy*. Foglarovy příběhy mě naučily mít smysl pro spravedlnost a vnímat hodnotu kamarádství.

Táta mi před spaním nikdy nečetl pohádky, ale dobrodružné knihy. A tak jsem už ve třech letech hltal příběhy Julese Verna nebo Františka Běhouneka. Kolem puberty mě ovlivnily *Hrozný hněvu* a další Steinbeckovy romány. Jako správný puberták jsem si našel cestu k existencialismu. Sartrova *Zed'* skvěle vystihovala některé pocity, jež jsem tehdy prožíval. V dospělosti už jsem ale tahle depresivní díla musel přestat číst... Šímek s Grossmanem a jejich povídky mě přivedli k lásce k potouchlému humoru. Podobně jsem obdivoval *Saturnina*. V dospělosti mě hodně ovlivnila Frommova kniha *Mít, nebo být*. Nekompromisní kritika materiálního světa a hromadění. Dál třeba *Pěna dní* od Borise Viana. A *Sapiens* od izraelského historika a filozofa Yuvala Noah Harariho.

VLASTIMIL VONDURUŠKA (69), spisovatel

V dětství to byly knížky *Za tajemstvím říše Chetitů*, *Ztracená pyramida* od Zakaria Gonéma a podobné, které mi četla

matka, když mi bylo pět šest let. V dospívání asi *Jeden den Ivana Děnisoviče* od Solženicyna a dobrodružné romány z edice Karavana plus verneovky. V dospělosti toho bylo za padesát let hodně, ale stálci je *Stařec a moře* (Hemingway), *Zvonokosy* (Chevallier), *Tichý Don* (Šolochov), *Příběhy soudce Ti* (van Gulik) a klasická sci-fi literatura.

PAVEL MANDYS (52), literární a filmový kritik, publicista

V dětství: pohádky Václava Čtvrtka, Poláčkovy *Bylo nás pět* a Mayův *Vinnetou*, protože všichni kluci v 70. letech

milovali indiány (já tedy víc Old Shatterhand). V dospívání: Kerouakův román *Na cestě*, protože mi v 80. letech otevřel oči v tom, jak se dá taky psát, a v tom, jak se dá taky žít. A Kafkův *Zámek*, protože to byla první „literárně náročná“ kniha, kterou jsem začínal číst opakovaně, a pak jsem byl hrdý na to, že jsem ji dočetl, a snad jí i porozuměl. V dospělosti: povídky Raymonda Carvera, protože stručně, jasně a ostře říkají vše o partnerských vztazích. A povídky Flannery O'Connorové, protože podobným způsobem (jen ne tak strohým) říkají vše o lidech jako takových.

ONDŘEJ NEFF (79), spisovatel

Tajuplný ostrov Julese Verna pro mě byl osudová výhybka. Zapsobily na mě i romány H. G. Wellse: *Válka světů*,

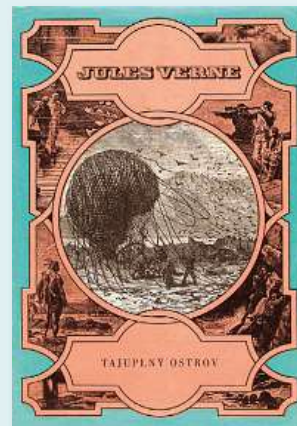
► Mládí Ondřeje Neffa hnětly i knihy *Tajuplný Ostrov* a *Válka světů*.

Válka ve vzduchu, *Ostrov doktora Moreaua*. Dospíval jsem v opojných 60. letech. Dodnes ve mně vězí Bradburyho 451 stupňů *Fahrenheit*, dodnes se vracím k Hellerově *Hlavě XXII*. Z doby normalizační jsem si jako záchranný bod uchoval Škvoreckého *Příběh inženýra lidských duší* a později vydání Jazzové sekce Hrabalova díla *Obsluhoval jsem anglického krále*. V době nové to byl Gibsonův *Neuromancer* a jsem rád, že jsem ho mohl svým neumělým překladem alespoň uvést do sci-fi komunity. A pak je tu i non-fiction. Huntingtonův *Střet civilizací* je pro mě dílo do značné míry orientační v době, kdy se svět zjevně vrací do jakési archetypální podoby. Pokud jde o beletrii, pak rozhodně *Problém tří těles* Liou Cch' Sina má na mě meteorický efekt. Pořád ale nevím, zda pozitivní, nebo destruktivní.

JAN NOVÁK (71), spisovatel

Dětství: *Tři mušketýři* Alexandra Dumase. Před spaním jsem si představoval, jak se jednou stanu pátým mušketýrem, ale zatím furt nic... Říkadla Josefa

smutek ji převezla křesťanská autorka Vlasta Javořická. I proto, že spisovatelka bydlela poblíž jejího rodiště. Sdílený region často funguje jako motivace si něco přečíst, protože předpokládám, že to bude o něčem, co důvěrně znám. Číst Javořickou je návratem na venkov, do světa bezpečí. Jedna knihovnice nám vyprávěla, že podobně pomáhající pro její čtenáře

byla kniha *Nejsi* od Evy Kantůrkové, což je deník, který začala psát po smrti svého manžela, aby se necítila tak osamělá. Další čtenář se svěřil, že když mu umíral otec na rakovinu, hledal útěchu v knize Terezy Boučkové *Indiánský běh*. Jiní lidé si pro potěšení a povzbuzení otevrou *Bibli*. A znamenali jsme i další tipy, třeba Škvoreckého román *Příběh inženýra lidských duší*.

■ Co funguje jako útěcha pro vás?

Babička a Broučci. (usmívá se) Rád se vracím k několika prozaickým knížkám, ale je jich jen velmi málo. Třeba Čepova *Hranice stínu*. Opakovaně a návratně čtu poezii.

Milan Eisenhammer

Kainara... Dospívání: *Taneční hodiny pro starší a pokročilé* (Bohumil Hrabal). Při čtení některých pasáží jsem se hlasitě smál, předčítal je a otravoval s nimi na potkání. Beatnická poezie v překladech Jana Zábrany – Ferlinghetti, Ginsberg, Corso mě tehdy táhli do imaginární Ameriky, aniž bych tušil, že brzy se ocitnu těsně vedle ní pod jménem John Novak. Dospělost: V. S. Naipaul – jeho *Dům pro pana Biswase* jsem si vzal jako šablonu pro svůj první román *Milionový jeep*. Tolstoj – nejkrásnější čtenářský rok jsem strávil četbou celého díla šíleného ruského hraběte, když jsem sbíral materiál na hru *Tolstoj a peníze*. I jeho korespondence je skvělá a *Smrt Ivana Iljiče* je novela tak mistrovská, až mě někdy napadá, že mě třeba připraví na to, na co se připravit nelze...

HELENA TŘEŠTÍKOVÁ (75), dokumentaristka

Dětství: Mark Twain a *Dobrodružství Toma Sawyera*. Dál pak *Deník Anne Frankové*. Četla jsem to v jedenácti letech a hned jsem si začala psát vlastní deník.

Dospívání: Irving Stone a jeho *Žízeň po životě*. Vincent van Gogh byl mým hrdinou a tuhle knihu jsem četla několikrát po sobě a v duchu jsem mluvila k Vincentovi, jak ho obdivuju. Lev Nikolajevič Tolstoj a jeho *Vzkříšení*. Byla to povinná školní četba, ale mě to hodně zasáhlo. Dospělost: deník Jana Zábrany. Jako dokumentaristka mám ráda literaturu faktu a zejména deníky. Zábranův deník je v této oblasti literatury pro mě asi nejsilnější zážitek. Annie Ernaux a její *Roky*. Časosběrný příběh – to mám ráda...

ALENA MORNŠTAJNOVÁ (61), spisovatelka

Dětství: Četla jsem všechno, co mělo písmenka. Amálie Kutinová: *Gabra a Málinka* – to je vzpomínka na maminkino předčítání před spaním. Eduard Štorch: *Lovci mamutů* – u této knihy jsem si asi poprvé uvědomila, jakou moc mají knihy. Dokážou nás zavést do zemí a časů, které už nejsou,

a možná ani nikdy nebyly... Dospívání: Nikdy jsem nečetla knihy pro dospívající. Povídky Boženy Němcové a její *Babičku* jsem četla spíš jako výpověď o době, v níž autorka žila. Guy de Maupassant: *Povídky* – kniha tajně vypůjčená z tatinkovy knihovny. Zakázaná, proto lákavá a čtivá literatura vonící svobodou a taky tak trochu všemi formami lásky... Dospělost: *Marketa Lazarová* od Vladislava Vančury – kniha, u níž jsem se naučila číst jinak. Vnímát nejen příběh, ale i krásu jazyka, symboly, spodní proudy. Gabriel García Márquez: *Sto roků samoty* – fantazie, styl, moudrost, vtip, smutek a pravdivý otisk života. Jedna z nejlepších knih, kterou jsem četla a čtu stále. John Irving: *Modlitba za Owena Meanyho* – zábavné a přitom smutné svědectví o době a lidech.

MARTIN VOPĚNKA (61), spisovatel a nakladatel

Dětství: Jaroslav Foglar a *Rychlé šípy*. Bylo to myslím na jaře 1968 a bylo mi necelých pět let, když mi je tatínek koupil a začal mi je číst. Chtěl jsem znovu a znovu. Ondřej Sekora: *Ferdá mravenec*. Knížky o Ferdovi a pozoruhodném světě hmyzu byly první knihou, kterou jsem si četl sám. E. T. Seton: *Dívkové děti lesů*. Příběhy zvířat v kanadské divočině předznamenaly mou budoucí vášň pro cesty do neporušené drsné přírody... Dospívání: Erich Maria Remarque a jeho román *Na západní frontě klid*. V šestnácti, v prváku na gymnáziu,

◀ Rychlé šípy formovaly mládí mnoha generací.

mne tahle četba uchvátila. Byla mi branou k blížící se dospělosti. Alexandre Dumas: *Hrabě Monte Cristo*. Pro mne dodnes jeden z největších literárních příběhů. Martin Heidegger: *Bytí a čas*. Na přelomu gymnázia a vysoké školy jsem začal luštit samizdatové vydání tohoto filozofického

díla, jež dodnes považuji za nepřekonané... Dospělost: Alexandr Solženicyn a jeho *Souostroví Gulag*. Největší literární analýza zla, jaká kdy byla napsaná. Ivan Blatný: *Stará bydliště*. A přece nejvyšším literárním žánrem pro mne vždy zůstane báseň.

ALICE HORÁČKOVÁ (44), spisovatelka

Dětství: Astrid Lindgrenová a její *Ronja, dcera loupežníka*. První kniha, kterou jsem si sama vybrala. Šplhala jsem

po stromech a připadala si jako Ronja. Eduard Petiška: *Staré řecké báje a pověsti*. Četla jsem je dokola a stále v nich něco objevovala. Přivedly mě k antickým dramatikům i k Ovidiovým *Proměnám*... Dospívání? Bohumil Hrabal: *Pábitelé*. Dodnes si pamatuju, jak nám z Pábitelů někdy v sedmé třídě předčítala češtinářka. Připadalo mi, že ty postavy znám z domova. Ivan Blatný: *Stará bydliště*. Nevím, jestli mě víc fascinoval básníkův osud, nebo jeho dílo, ale hltala jsem všechno. William Styron: *Sophiina volba*. Zvláštní kniha, zvláštní napětí. Dospělost? Franz Kafka: *Dopis otcí*. Kafku jsem začala číst už na gymnáziu a domýšlela jsem si, že mu intuitivně rozumím. Komplikované pocity, jednoduché věty a stále váhání: „Mám být tím, kým jsem, nebo tím, čím by ostatní chtěli, abych byl/a?“ Provází mě dodneška.